

FREDERIC C. LANE, STORIA DI VENEZIA (IZVORNIK: VENICE. A. MARITIME REPUBLIC, 1973), Giulio Einaudi Editore, Torino 1991, str. 555.

Opsežno djelo Frederica C. Lanea sinteza je prošlosti Venecije od njezinih početaka do najnovijeg vremena, pri čemu je težište djela na razdoblju do pada Republike 1797. godine, dok je razdoblje suvremene povijesti sažeto obrađeno.

Knjiga nema karakter događajnice, odnosno iznošenja kronoloških političkih zbivanja iz povijesti Republike, već je zasnovana kao sinteza koja uključuje i društveni, gospodarski, crkveni i kulturni aspekt prošlosti Venecije. Knjiga je podijeljena na trideset poglavlja koja sadržavaju, ovisno o tematici koju obrađuju, različite cjeline u kojima se pojašnjava i raščlanjuje osnovna problematika svakog poglavlja.

U ovom prikazu Laneova djela nastojat ćemo upozoriti na osnovne istraživačke teme zastupljene u djelu, pri čemu ćemo posebnu pažnju posvetiti onim dijelovima knjige koji se odnose na prošlost naših krajeva koji su se tijekom razdoblja Republike nalazili u sastavu mletačkog dominija na istočnojadranskoj obali (Dalmacija, dio Istre) ili su u određenim povijesnim trenucima predstavljali značajan čimbenik mletačke političko-diplomatske (Ugarsko-hrvatsko kraljevstvo, Habsburška Monarhija), vojne (Zadarske pobune, Senj i senjski uskoci) ili gospodarske (Dubrovnik) aktivnosti.

Kako bi predstavljanje zastupljenosti hrvatskih krajeva u sintezi mletačke povijesti bilo što iscrpnije i potpunije, nećemo se suviše zadržavati na raščlanjenju svakog poglavlja ovog djela, već ćemo ih samo nabrojiti onim redom kojim su u sadržaju navedeni: *Osnutak Venecije*: njezini prvi stanovnici, nastanak prvih središta (Torcello, Malamocco), početak trgovine riječnim tokovima i borba za slobodnu plovidbu (3 – 13); *Grad-luka i njegovo stanovništvo*: problem integracije različitih dijelova grada, dužd i Pallazzo Ducale kao faktori vlasti i okupljanja, gradnja luke i počeci arsenala, demografske prilike (13 – 27); *Osvajanje i pomorska moć*: problem gusarstva i slobodne plovidbe Jadranom (29 – 36); *Pobjede u zaleđu i na Sredozemlju*: sudjelovanje mletačke flote u križarskim ratovima i stjecanje posjeda na Sredozemlju, pad Carigrada i osnivanje Latinskog Carstva 1204. godine (37 – 54); *Organizacija pomorske sile*: brodovlje i posada mletačke flote, trgovačke kompanije i financiranje pomorske trgovine (55 – 66); *Premoć u Zaljevu (Golfo)*: sol i njezina važnost za Veneciju, trgovina žitom, udio u plovidbi Jadranom i Sredozemljem (66 – 79); *Trgovina na Levantu*: organizacija trgovačkog poslovanja, konkurencija i ratovi s Genovom (79 – 102); *Od dukata prema komuni*: struktura vlasti i uprave, borba patricijata za vlast, podjela grada na šestine i župe (102 – 121); *Razvoj komunalne strukture*: društveno-ekonomska diferencijacija, najvažniji organi vlasti (121 – 140); *Nautička revolucija*: poboljšanje u sistemu plovidbe, nove vrste brodova i sigurnost putovanja (141 – 161); *Promjene u trgovini*: organizacija trgovačkog poslovanja u europskim gradovima i kolonijama, pomorska osiguranja, trgovački agenti, banke, novac (162 – 184); *Ohrtnici i pomorci*: organizacija industrijskog poslovanja, najvažnije industrijske i obrtne grane (184 – 204); *Prvi znakovi opadanja*: Treći rat s Genovom, rat s Ludovikom Anžvincem (205 – 224); *Vrhunac rata s Genovom*: bitka za Chioggia (224 – 242); *Umjetnost, znanost i književnost*: gotika i renesansa, najvažnije sakralne i svjetovne građevine, humanizam u književnosti (243 – 264); *Borba za prevlast tijekom '400*: ekspanzija na kopneno zaleđe (Terra ferma), kondotjeri u službi Republike (265 – 282); *Borba za prevlast tijekom '500*: Cambrayska liga, djelovanje mletačke diplomacije (282 – 293); *Korupcija*

i reforme uprave: način izbora dužnosnika u organe vlasti i uprave, nosioci vlasti (293 – 319); *velika geografska otkrića*: dostignuća u kartografiji (320 – 328); *Trgovina začinima*: novi pomorski putovi i borba za tržište, nova trgovačka roba, konkurencija zapadnoeuropskih zemalja (328 – 340); *Promjene u trgovačkom poslovanju*: strani trgovci u Veneciji, promjene u izvozno-uvoznoj orijentaciji (341 – 355); *Ekspanzija manufaktura*: najjače industrijske grane i organizacija rada i poslovanja, obrti i korporacije (355 – 371); *Financije i državni prihodi*: državni dugovi, banke, socijalne razlike i osiromašenje (371 – 387); *Sjaj i počeci opadanja trgovačkih galija*: brodovlje i posada, organizacija putovanja, pomorski putovi (388 – 408); *Ratna flota*: arsenal kao najveći vojno-industrijski kompleks Sredozemlja, ratno brodovlje, opremljenost i posada (408 – 434); *Brodovi na jedra*: konkurencija pomorskih središta Sredozemlja i zapadne Europe, brodogradnja, arsenal (434 – 449); *Suverenost i uređenje*: nemiješanje, neutralnost, pacifizam, sukob starih i mladih, odjeci protestantizma, najvažniji organi državne vlasti (450 – 470); *Novo doba pomorske ekspanzije*: polet pomorstva u XVII. stoljeću, konkurencija Austrije i Trsta (470 – 490); *Propust Republike*: osnovna obilježja posljednjeg stoljeća Republike (490 – 507); *Umjetnost. Suvremeno stanje grada*: mletačka umjetnost i književnost od renesanse do pada Republike; XIX stoljeće i uključenje u sastav Italije, Venecija danas: očuvanje, zaštita i perspektive razvoja (507 – 526).

Na kraju knjige nalazi se opsežan popis korištenih izvora i literature po svakom pojedinom poglavlju i tematskoj cjelini (531 – 555).

U sljedećem dijelu prikaza upozorit ćemo, slijedeći kronološki red navedenih poglavlja, na teme u kojima se spominju naši krajevi i njihova uloga u mletačkoj povijesti od njezinih prvih početaka do pada Republike.

U prvom poglavlju, govoreći o počecima mletačke trgovine, autor kao tada pretežitu trgovačku djelatnost spominje trgovinu robljem iz slavenskih zemalja, navodeći da se uglavnom radilo o nekrštenom življu iz unutrašnjosti Balkana (12).

Počeci plovidbe Jadranom vezani su uz važnost istarskih luka, napose Poreča, kamo su odlazili posebno vještii mletački vođiči brodova i nadgledali odlazak i ulazak brodova u mletačke vode. Ni u jednom slučaju, autor ističe, ti piloti nisu mogli biti Istrani, već samo Venecijanci (23). Tijekom idućih stoljeća glavni dio mletačke posade i trgovačkih i ratnih brodova činit će pomorci porijeklom s istočnog Jadrana (200, 395, 424 – 426, 481), a u brojnim ratovima i ekspedicijama mletačke flote dio brodovlja davat će, prema točno propisanoj obvezi, pojedini dalmatinski gradovi (208).

U vrijeme kužnih epidemija, kada je demografski razvoj grada bio ozbiljno narušen, stanovništvo se popunjavalo priljevom doseljenika s istočnojadranske obale, napose iz Dalmacije (26).

Opširan je prikaz mletačke borbe za stjecanje prevlasti na Jadranu. Iscrpno je opisana borba s neretvanskim gusarima, neuspjeh Venecije da sve do pohoda dužda Pietra II. Orseola skrši njihov otpor te zauzimanjem dalmatinskih gradova trajno osigura mletačku prevlast na Jadranu. Pored vojnih akcija Venecije na Jadranu, upozoreno je i na diplomatske pokušaje Venecije da ugovorima (napose s istarskim gradovima još u X. stoljeću) stekne presudan utjecaj. Mletačka vlast u tim stoljećima nije bila suviše čvrsta te su česte pobune dalmatinskih i istarskih gradova, koje su s naizmjeničnim intenzitetom trajale sve do XV. stoljeća prisiljavale mletačku vojsku da poduzima kaznene ekspedicije na nepokorne gradove na istočnom Jadranu (29 – 32). Najbolji primjer višestoljetnog otpora mletačkoj vlasti pružao je Zadar. Autor se posebno iscrpno osvrće na križarsko osvajanje Zadra 1202. godine, pri čemu kao izvor koristi kroniku Geoffroia de Villehardouina (44 – 46).

Govoreći, nadalje, o mletačkoj trgovini u periodu od XII. i XIII. stoljeća, autor spominje važnost istarskih gradova, napose Kopra, preko kojega je u Veneciju dolazio najveći dio proizvoda iz zaleđa (stoka, meso, kožc, krzno itd.) (70). U kasnijim stoljećima ovu će ulogu u velikoj mjeri preuzeti Zadar, grad preko kojeg će (uz Dubrovnik i Split) teći najveći dio uvožno-izvozne

trgovine Venecije s balkanskim zaleđem. Pored toga, gradovi na istočnojadranskoj obali bili su nezaobilazne uporišne točke i postaje mletačkog trgovačkog i ratnog brodovlja prema Egeju i Levantu. Problem su, međutim, bili trgovci-konkurenti iz drugih talijanskih gradova (Ancona, Firenza), koji su s dalmatinskim gradovima već otprije imali razvijene trgovačke veze, koje unatoč mletačkim strogim zabranama i ograničenju plovidbe trgovačkih brodova iz dalmatinskih luka, nisu nikada potpuno prestale. Posljedica mletačkog pritiska najviše su pogađale glavni dalmatinski grad – Zadar, čije pobune protiv mletačke vlasti u XIII. i XIV. stoljeću autor posebno ističe (74 – 76, 216).

U poglavlju o razvoju mletačke industrije i obrta autor govoreći o proizvodnji stakla na Muranu spominje primjer splitskog majstora Jurja Ballarina koji se, otkrivši dobro čuvane formule izrade stakla svog poslodavca Baroviera (čijom se kćeri kasnije oženio), uzdigao od običnog pomoćnika do majstora s vlastitom radionicom (188).

Razdoblje druge polovice XIV. st. donijelo je Veneciji mnoge ratove, i, napose u Dalmaciji, gubitak cjelokupne obale od Kvarnera do Drača (222 – 223). Gubitak dalmatinske flote i pomoraca osjećao se u mletačkim ratovima protiv Genove i ugarskog vladara, a za Veneciju su tada od velikog značenja bili njezini preostali gradovi u Istri (Koper, Pula), iz kojih je regrutiran velik dio ratnog brodovlja Republike (226 – 227). Godina 1409, kao i idućih dvadesetak godina mletačke borbe za stjecanje Dalmacije spomenuti su tek ukratko, pri čemu autor naglašava spremnost dalmatinskih gradova, napose Zadra, da se stave pod vlast Republike (240).

Sudjelovanje mletačke flote u kršćanskoj vojsci u bici kod Lepanta 1571. godine autor iscrpno opisuje, naglašavajući da je dio mletačke flote popunjen galijama koje su poslali dalmatinski gradovi (osam galija), ali i da su velik dio posade galija upućenih izravno iz Venecije činili dalmatinski mornari (291, 428).

Dubrovniku u njegovoj pomorskoj ulozi na Jadranu i Sredozemlju autor posvećuje dosta pažnje, spominjući napose konkurenciju koju je njezina trgovačka mornarica predstavljala za mletačku pomorsku privredu (335, 485). Autor pritom ističe specifičan državni položaj Dubrovnika, karakterizirajući ga kao "nominalnu podložnost ugarskom vladaru i, kasnije, turskom sultanu". Neutralnost Dubrovnika u sukobima svih političko-vojnih čimbenika, po autoru je ključ njegova uspjeha, a mogućnost posredničke trgovine sa zaleđem jedan od najvažnijih aspekata dubrovačke trgovačke razmjene (347 – 348). Mlečani su, doduše, pokušali otvaranjem splitske skele (uloga židovskog trgovca Daniela Rodrige //) spriječiti pretežit monopol Dubrovnika na balkansko zaleđe, ali taj pokušaj, izuzev kratkotrajan uspjeh, nije mogao bitnije omesti dubrovačku prevlast u balkanskoj trgovini i omogućiti prodor Venecije na tamošnje tržište (348 – 349). Pored neprijeporne premoći Dubrovčana u balkanskoj, oni su bili važan konkurent Republici i u pomorskoj trgovini na Sredozemlju (437 – 438). Autor se ovdje u posebnom poglavlju osvrće na dubrovačke trgovačke brodove – karake, spomenute i u Shakespeareovim dramama (argosy) gdje se ističe zadivljujući raspon njihovih jedara (vele maestose) (440). Spominjući, nadalje, kako je tijekom XVI. stoljeća mletačka brodogradnja zapala u krizu, autor spominje grad Korčulu kao jedino mjesto u Dalmaciji kojem je Republika dopuštala gradnju većih brodova (443).

Uskoci i njihovo djelovanje na sjevernom Jadranu također su faktor koji autor ističe kao razlog opadanja mletačke trgovine. Uskoci su opisani kao nesmiljeni pljačkaši mletačkih, dalmatinskih i dubrovačkih brodova, a njihov grad Senj kao sjedište iz kojeg su poduzimane razbojničke akcije (446 – 447). Tek je završetkom uskočkog rata i njihovim udaljavanjem s Jadrana omogućen privremeni, ali ipak primjetan oporavak mletačke plovidbe i trgovine na Jadranu (471).

Mletačko-turskim ratovima u XVII. i početkom XVIII. stoljeća te njihovim odjecima u Dalmaciji autor se vrlo malo bavio. Spominjući, ipak, mirovne pregovore i razgraničenja u Srijemskim Karlovcima i Požarevcu, autor ističe njihovo značenje za Veneciju poradi stjecanja teritorija u zaleđu Dalmacije (475 – 476).

Posljednje dane Venecije autor opisuje ističući vjernost dalmatinskih četa na području Veneta, koji su se, za razliku od strahom onemoćale mletačke vlasti, željeli boriti za očuvanje Republike Sv. Marka (506 – 507).

Na završetku ovog prikaza možemo, s obzirom na zastupljenost dalmatinskog područja u sklopu povijesti Venecije primijetiti da je u ovom djelu našim krajevima posvećena pažnja kao važnom i nezaobilaznom području u sklopu mletačkog dominija. Pritom se autor posebno osvrće na spominjanje i opisivanje onih događaja koji su, napose u vojno-političkom smislu, bili najznačajniji za hrvatsko-mletačke odnose u prošlim stoljećima (neretvanski gusari, proces zauzimanja Dalmacije, pobune Zadra, uskočki rat). Istaknuta je i uloga Dubrovnika i dalmatinskih pomoraca u sklopu povijesti mletačkog pomorstva, pri čemu je napose važno poglavlje prikaz odnosa Venecije i Dubrovnika. Kao moguće nedostatke djela možemo navesti da je izostavljena ili samo u najkraćim crtama naznačena gospodarska važnost Dalmacije za Veneciju (sol, poljoprivredni proizvodi, drvo). Pored toga, u radu nema spomena o organizaciji političkog i upravnog života u dalmatinskim gradovima, utjecajima mletačke umjetnosti i književnosti te je stoga jedinstvenost tih dviju, u prošlim stoljećima neodvojivih cjelina, nedovoljno naglašena. Unatoč ovim nedostacima, na čije smo izostavljanje već navikli u većini djela zapadnoeuropskih historiografija, možemo primijetiti da je Laneova studija, pored neprijeporne vrijednosti za proučavanje povijesti same Venecije, također važan izvor i za različite aspekte povijesti istočnojadranskog područja u sastavu mletačkog dominija tijekom proteklih stoljeća.

Lovorka Čoralić

JOSEF MATUZ, OSMANSKO CARSTVO,
Zagreb 1992, str. 223

Nakon izlaska trosveščane "Historije Turskog /Osmanskog/ Carstva" Josepha von Hammera u prijevodu Nerkeza Smailagića (Zagreb, 1979. g.), knjiga Josefa Matuza "Osmansko Carstvo" drugo je u nas objavljeno djelo koje cjelovito obuhvaća povijest države Osmanlija. Objavljeno je 1992. god. u Zagrebu, u biblioteci "Povijesna istraživanja" "Školske knjige", a u prijevodu dr. Nenada Moačanina. Iz bilješke o autoru vidi se da je riječ o svestrano obrazovanu znanstveniku: studirao je orijentalistiku, povijest, hungarologiju i ekonomske znanosti, habilitirao se osmanistikom i općom turkologijom, a u vrijeme kada je dovršio pisanje ove knjige (1985) bio je profesor na Sveučilištu Freiburg im Breisgau.

Osobita važnost Matuzova djela jest u tome što je taj autor, osim političke povijesti, sustavno izložio značajke društvenih i gospodarskih prilika, razvoj institucija, središnje uprave, teritorijalne uprave i vojne organizacije te je prikazao razvojnu crtu osmanskoga feudalizma u stoljećima uspona i opadanja moći osmanske države. Knjiga obuhvaća razdoblje od nastanka prvih turskih državnica u šestom stoljeću do propasti Osmanskoga Carstva i osnutka Turske Republike u XX. stoljeću.

U "Uvodu" (str. 9 – 13) autor ukratko izlaže povijest islama i njegova osnovna obilježja. I izvan uvoda, u poglavljima što slijede, bit će objašnjene neke značajke islamske religije u mjeri u kojoj su bitno utjecale na povijest Carstva.

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

GODINA XLVI (1)

1993.

IZDAVAČ: Društvo za hrvatsku povjesnicu

REDAKCIJSKI ODBOR

Mirjana GROSS, Zagreb

Ivan KAMPUŠ, Zagreb

Tomislav RAUKAR, Zagreb

Petar STRČIĆ, Zagreb

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

Ivan KAMPUŠ

TAJNIK REDAKCIJE

Ivica PRLENDER

LEKTOR

Branko ERDELJAC

Adresa uredništva:

Društvo za hrvatsku povjesnicu

Zagreb, Odsjek za povijest, Filozofski fakultet

Ul. Đure Salaja 3

Narudžbe šaljite na navedenu adresu

Cijena ovog broja iznosi 60 kuna

Izdanje časopisa sufinancira

Ministarstvo znanosti i tehnologije Republike Hrvatske

Slog i prijelom na kompjutoru: DENONA, Pergošićeva 8 – Zagreb

Tisak: KRATIS, Vrapčanska 15 – Zagreb, svibanj 1994.